

Ks. Wojciech Góral ski. *Statuty synodu plockiego bpa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego z 1698 r.* Płock 1984 ss. 206.

Badania naukowe z zakresu historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce przedrozbiorowej trwają w naszym kraju już od kilkadziesiąt lat. Jedne dotyczą problematyki uchwał synodalnych, inne zaś zmierzają do publikowania statusów synodów, które zachowały się do naszych czasów w starodrukach i rękopisach¹. W ostatnich latach ks. W. Góral ski opublikował dwie prace dotyczące tej dziedziny nauki. Jedna nosi tytuł *Reformistyczne synody plockie na przełomie XVI i XVII wieku* (Płock 1983), a druga, będąca przedmiotem niniejszej recenzji — *Statuty synodu plockiego bpa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego z 1698 roku* (Płock 1984).

Wspomniana książka jest publikacją źródłową zawierającą statuty synodu diecezji plockiej, odprawionego w Pułtusku w dniach 17 i 18 VI 1698 r. za rządów biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego (1692—1699). Nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż niniejsze źródło zasługiwało na publikację przede wszystkim dlatego, że dotąd nie było znane w historii ustawodawstwa synodalnego. Dodatkowym zaś argumentem przemawiającym za publikacją tego źródła jest jego treść. Zawiera bowiem normy prawne, które kształtowały życie Kościoła na terenie diecezji plockiej w początkach epoki saskiej. Zakres problematyki uregulowanej przez synod jest bardzo szeroki, o czym świadczą tytuły poszczególnych rozdziałów synodalnych postanowień.

Pierwsza część statutów, licząca 28 rozdziałów, traktuje o poszczególnych sakramentach i niektórych sakramentaliach, o przestrzeganiu świąt i postów, o trosce nad świątyniami, sprzętem liturgicznym, majątkiem kościelnym, seminarium duchownym i szkołami parafialnymi oraz kaplicami. Rozdziały zaś drugiej części najpierw mówią o dyscyplinie i karalności odnoszącej się do całego kleru, a dalej informują o obowiązkach poszczególnych grup osób duchownych, jak np. prałatów, kanoników, proboszczów, wikariuszy, mansjonarzy, spowiedników, egzaminatorów i sędziów synodalnych, zakonników, deputatów na Trybunał Koronny, oraz o obowiązkach dziekanów.

W skład omawianej publikacji liczącej 206 stron wchodzi: wykaz skrótów (s. 3), wstęp (s. 5—13), protokół synodu (s. 15—42), statuty synodu (s. 43—190), indeks osobowy i geograficzny (s. 191—195), indeks rzeczowy (s. 197—201) i spis treści s. 203—206).

We wstępie Autor najpierw zapoznaje czytelnika z sylwetką biskupa Załuskiego s. 5), szkoda jednak, że nic nie wspomniał o jego działalności ustawodawczej w diecezji plockiej przed synodem, co stanowiłoby najbardziej odpowiednie tło dla publikowanych statutów. Następnie podał zwięzłe informacje o statutach synodalnych, wskazał na ich źródła, układ, treść, redaktora i uczestników synodu.

W dalszej części wstępu ks. Góral ski, przystępując do omawiania podstawy wydawniczej nadmienił, że spośród materiałów synodalnych znany był dotychczas tylko okólnik konwokacyjny biskupa, opublikowany przez J. Sawickiego², oraz mały fragment statutów odnaleziony przez W. Gapińskiego³. W tym miejscu trzeba

1 W. Wójcik. *Ze studiów nad synodami polskimi*. Lublin 1982 s. 7—14.

2 J. Sawicki. *Synody diecezji plockiej i ich statuty*. W: *Concilia Poloniae źródła i studia krytyczne*. T. 7. Warszawa 1952 s. 366—369.

3 W. Gapiński. *Synod diecezji plockiej z 1698 r.* „*Studia Plockie*” 6:1978 s. 155—156.

jednak uzupełnić informacje Autora, już w 1699 r. zostały bowiem opublikowane w języku polskim trzy przemówienia wygłoszone przez biskupa na omawianym synodzie⁴, natomiast w języku łacińskim zostały one wydrukowane w 1711 r. razem z innymi pismami biskupa Załuskiego⁵. Przy tej okazji należy dodać, iż w opublikowanym przez ks. Góralskiego źródle jest zamieszczone tylko jedno, dłuższe kazanie (s. 27—42) składające się z trzech wspomnianych wyżej przemówień, które zostały skrócone i nieco przeredagowane. Głębsza analiza tekstów przemówień była w tym przypadku nieodzowna, lecz nie została przeprowadzona w opublikowanym źródle.

Krótką informacją dotyczącą tegoż synodu znajduje się także w katalogu synodów diecezjalnych, sporządzonym przez biskupa kijowskiego, Józefa Andrzeja Załuskiego. Wprawdzie fakt odprawienia tego zgromadzenia osób duchownych zamieścił w katalogu pod 1693 r., lecz w tym przypadku nie jest wykluczona pomyłka drukarska⁶.

Rękopis zaś zawierający całość statutów został odnaleziony i sprowadzony do Archiwum Diecezjalnego w Płocku przez ks. dyr. mgra Tadeusza Żebrowskiego dopiero w ostatnich latach. Nie ulega wątpliwości, iż fakt ten umożliwił ks. Góralskiemu opublikowanie źródła. Autor omawiając rękopis (s. 10—12) nie wypowiada się w sprawie jego autentyczności. Wydaje się, że nie jest on jednak oryginałem, lecz tylko kopią sporządzoną w późniejszych latach. Interesującą wzmiankę na ten temat podaje S. Chodyński twierdząc, że oryginalny tekst statutów synodalnych zaginął w czasie wyjazdu biskupa, a dopiero w latach późniejszych statuty zostały na nowo zredagowane przez kanclerza biskupa Załuskiego, Adama Rostkowskiego⁷.

Uwagi wydawnicze stanowią ostatnią część wstępu (s. 12—13). Przy opracowywaniu edytorskim rękopisu Autor przyjął zasady podane w *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI w. do połowy XIX w.* (Wrocław 1953). Od strony edytorskiej opublikowane źródło jest opracowane poprawnie. Pisownia jest zmodernizowana, ograniczone są przypadki stawiania dużych liter w tekście, skorygowana interpunkcja, a sprawy wątpliwe są wyjaśnione w przypisach.

Ks. Góralski zaopatrzył też publikację w bogaty aparat naukowy i uwagi krytyczne, o czym świadczą liczne przypisy. Niektóre z nich prostują błędy zamieszczone w rękopisie, inne ukazują różnice występujące między różnymi tekstami źródłowymi, są również przypisy informujące o osobach wymienionych w rękopisie statutów bądź też odnoszące się do zdarzeń wspomnianych w źródle. Przy wielu jednak przypisach Autor nie zamieszcza pełnej informacji bibliograficznej. Zdarza się to przy cytowaniu pism papieskich zwanych bullami, np. na s. 67 w przyp. 86 wzmiankuje, iż „chodzi o bullę Leona X *Sacrosancta* z 5 VIII 1515 r., lecz nie informuje o dziele, w którym ona się znajduje. Podobne nieścisłości występują w przypisach: 93, 97, 104, 106, 116, 118, 130, 153 i 155. Analogicznie należało zacytować pozycje źródłowe w przypisach 144—152 na s. 150.

⁴ *Mowy na synodzie dle 17 jun' n 1698 an. odprawionym. W: Pamiętka pasterskiego efektu przy translacyey z Płockiey na Warmińską katedrę w obrazie prawdziwego kantana od oieca Józefa Mansi (...) napisanym, a od X Andrzeja Załuskiego biskupa płockiego nominata warmińskiego przetłumaczonym i do druku 1699 r. w Warszawie podanym s. Zzz-Aaa3 (po s. 187).*

⁵ A. Ch. Załuski. *Epistolarum historico-familiarum*. T. 2. Brunsberga 1711 s. 582—590.

⁶ *Statuta dioecesis orthodoxae Kijoviensis, celebrata Zytomirię am. 1762* (brak paginacji).

⁷ S. Chodyński. *Płockie biskupstwo*. W: *Encyklopedia kościelna*. T. 19. Wyd. M. Nowodworski. Warszawa 1983 s. 621.

Z uwagi na to, że omawiana publikacja została wydana w małej poligrafii techniką fotooffsetową, stąd wszystkie maszynowe błędy ujawniły się także w edycji, jak np. na s. 7 w przypisie 3 jest podana s. 584, a winno być 581, w ostatnim wierszu na s. 19 jest wyraz „sopra”, winno być „supra”, na s. 20 w 6 wierszu od góry jest wyraz „disponimbus”, winno być „disponimus” i wiele innych podobnych przypadków, których tutaj się nie wymienia. Pomyłki w maszynopisie, czy nawet w druku zdarzają się, ale ulegają one sprostowaniu przez umieszczenie erraty, która przydałaby się również w omawianej publikacji.

Zamieszczony indeks osobowy i geograficzny (s. 191—195) jest opracowany dość szczegółowo i uwzględnia wszystkie imiona i nazwiska osób wymienionych w źródle. To samo należy powiedzieć o nazwach miejscowości, rzek, gór i krajów. Natomiast w indeksie rzeczowym można było podać więcej haseł, np. „iura stolae” czy też „quarta pars funeraria”. Brakuje w publikacji wykazu wykorzystanych źródeł i literatury.

Mimo tych usterek wydane dzieło stanowi cenny wkład do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce i jako łatwo dostępne źródło będzie służyło pomocą przy opracowywaniu wielu zagadnień dotyczących życia Kościoła w owych czasach.

Ks. Henryk Karbownik